

3.10.2017

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Asia: E 65/2017 vp Valtioneuvoston selvitys: Komission tiedonanto: EU:n uusi korkeakoulutus suunnitelma

Pyydettyinä asiantuntijalausuntona esitän kunnioittavasti seuraavan.

Osaamisen ja koulutuksen suuri merkitys on ilmeinen kaikille maailman maille ja erityisesti Suomelle ja Euroopalle. Koulutuksen ja osaamisen kenttä muuttuu hyvin nopeasti. Yhteiskunnalliset ja teknologiset muutokset vaikuttavat lähivuosina ja -vuosikymmeninä monien muiden alueiden lisäksi merkittävästi myös koulutukseen ja tutkimukseen sekä Suomessa että kansainvälisesti.

Osaamista hankitaan jatkossa monista eri lähteistä. Yksi yhdessä jaksossa hankittu koulutus ei enää riitä koko elämän tarpeisiin, vaan elinikäinen oppiminen tulee välttämättömäksi. Koulutus on aikaisempaa huomattavasti kansainvälisempää. Teknologia mahdollistaa uudet oppimisen muodot. Nämä ja muut muutokset tarkoittavat, että koulutusjärjestelmän toimintatapoja on syytä tarkastella jatkuvasti. Sama koskee myös tutkimusta, jonka tekemisen tavat muuttuvat nekin nopeasti. Tutkimuksen ja koulutuksen yhteys ansaitsee aikaisempaa enemmän huomiota.

Komission tiedonanto. Komissioin tiedonanto sisältää tilannekuvan, joukon ehdotuksia ensisijaisista toimista sekä huomautuksia korkeakoulutukseen annettavan EU:n tuen virtaviivaistamisesta. Kommentoin näistä osista lähinnä kahta ensimmäistä.

Tiedonannon tilannekuvaosa ottaa erityisesti esille neljä ongelmaa (s. 3-4): epäsuhta osaamisen ja työelämän tarpeiden välillä; sitkeät yhteiskunnalliset erot korkeakoulutuksessa; innovointivaje; sekä korkeakoulujärjestelmän eri osien yhteistyön ongelmat. Tilannekuva sinällään on varsin selkeä, mutta muutama seikka on hyvä nostaa esiin.

- (a) Tilannekuvassa kuvatus neljän ongelman lisäksi korostan jo edellä mainittua (korkea)koulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisen kentän nopeata muutosta. Osittain tiedonannon tilannekuva perustuu ajatukseen, että korkeakoulutus muuttuu varsin hitaasti ja inkrementaalisesti. Esimerkiksi osaamisen hankkiminen monista eri lähteistä saattaa kuitenkin aiheuttaa nopeitakin muutostarpeita ja samalla uusia mahdollisuuksia korkeakouluille ja korkeakoulujärjestelmille.
- (b) Toinen tilannekuvassa huomiota kiinnittävä asia on ”innovaativajeen” korostaminen. Tällä tarkoitetaan tiedonannossa sitä, että korkea-asteen oppilaitokset ”... eivät useinkaan anna niiltä odotettua innovointipanosta laajempaan talouteen, varsinkaan niiden [sic] oman alueensa talouteen”. Korkeakoulutuksen yhteiskunnallinen merkitys on syvälinen, laaja ja hyvin monitahoinen, ja tämän monipuolisen vaikuttavuuden vahvistaminen edelleen on tärkeää. Jos ja kun vaikuttavuutta halutaan korostaa, olisikin tilannekuvassa luultavasti parempi puhua innovaativajeen sijasta vaikuttavuusvajeesta. (On toki todettava, että tiedonannon muut osat tarkastelevat vaikuttavuutta laiveammin.)

Ehdotukset ensisijaisista toimista. Tiedonannossa ehdotetaan toimia, jotka toteutuessaan suuntaavat EU:n korkeakoulutukselle antamaa tukea uudelleen. Suurin osa ehdotetusta toimista koskevat teemoja, jotka on myös suomalaisessa korkeakoulupoliittisessa keskustelussa tunnistettu kehittämiskohteiksi.

Ensisijaiset toimet kohdistuvat neljään pääalueeseen:

- osaamisen kohtaanto-ongelmaan ja huippuosaamiseen osaamisen kehittämisessä
- osallistavien ja verkostoituneiden korkeakoulujärjestelmien luomiseen
- korkeakoulujen osallistumiseen innovointiin
- tehokkaisiin ja toimiviin korkeakoulujärjestelmiin

Kohtaanto-ongelma ym. Tulevaisuuden osaamistarpeiden pohdinta on tarpeen. Tiedonannon tässä jaksossa ehdotetut toimet 1-5 ovat sinällään mielekkäitä, ja erityisesti haluan nostaa esiin STE(A)M-aineiden painottamisen sekä Erasmus+-ohjelman.

Ensimmäistä toimien kokonaisuutta leimaa kuitenkin osittain ajattelu, jonka mukaan korkeakoulutus hankitaan yhdestä oppilaitoksesta yhdessä jaksossa. Tiedonanto ei nosta elinikäistä oppimista kovin vahvasti esille. Yllä kohdassa (a) mainittu tilannekuvan tietty konservatiivisuus näkyy siis ehdotetuissa toimissa. Olisikin toivottavaa nähdä joitakin toimia, jotka pohtivat korkeakoulutuksen (mahdollista) huomattavan laajaa muutosta. Myös tutkimuksen ja opetuksen yhteyden tiivistämistä olisi hyvä edistää.

Kun elinikäinen oppiminen alkaa olla pikemminkin sääntö kuin poikkeus, korostuu uuden oppimisen kyvyn merkitys. Osaamisprofiilien tulisikin olla tavallaan T:n muotoisia: laava pohja, ja jokin syventymisalue, ei siksi että siihen keskityttäisiin loppuelämän ajan, vaan siksi, että yhteen asiaan syvennyttyään pystyy lavean pohjan avulla syventymään myös uusiin asioihin.

Osallistavat ja verkostoituneet korkeakoulujärjestelmät. Tämän kokonaisuuden kannatettavana tavoitteena on korkeakoulutuksen tasa-arvon parantaminen ja esitetyt toimet 6-9 vaikuttavat mielekkäiltä.

Korkeakoulujen osallistuminen innovointiin. Kuten tilannekuvan yhteydessä kohdassa (b) totesin, tiedonannon tilannekuva korostaa korkeakoulutuksen yhteydessä erityisesti taloudellisia vaikutuksia. Korkeakoulutuksen taloudellinen vaikutus on hyvin suuri ja sitä pitää edistää. Korostaisin kuitenkin samalla korkeakoulutuksen ja tutkimuksen merkittävää ja laveata yhteiskunnallista vaikuttavuutta myös talouden ulkopuolella.

Tiedonantokin toteaa tämän sivulla 8: "... kehittävät paraikaa uusia ratkaisuja taloudellisiin, sosiaalisiin ja ympäristöön liittyviin ongelmiin". Jakson loppuosa keskittyy kuitenkin lähinnä (sinänsä järkevilä vaikuttaviin ja kannatettaviin) toimiin 10-14, jotka koskevat lähinnä taloudellisten ongelmien ratkaisuja.

Tehokkaat ja toimivat korkeakoulujärjestelmät. Korkeakoulutuksen rahoitusmenettelyt ja niiden sisällä olevat kannustin- ja palkitsemisrakenteet ovat keskeinen tapa, joilla korkeakoulujen toimintaa ohjataan. Korkeakoulutasolla näitä rakenteita ovat toisaalta yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen rahoitusmallit sekä korkeakoulujen sisäiset kannustinjärjestelmät. Tiedonanto toteaa painavasti sen, että oppilaitosten sisäiset ratkaisut ovat tärkeitä; tämä nähdään Suomessa juuri nyt hyvin selvästi. Ehdotetut toimet 15 ja 16 ovatkin erittäin kannatettavia.

Korkeakoulutuksen annettavan EU:n tuen virtaviivaistaminen. Tiedonanto korostaa kolmannessa osassaan hyvin sitä, miten koulutus, tutkimus, yhteiskunta ja innovaatiotoiminta kytkeytyvät toisiinsa. Ehdotetut toimet 17-19 vaikuttavat mielekkäiltä. Erityisesti liikkuvuuden painottaminen on tarpeen.

Lopuksi. Koulutuksen, osaamisen ja tutkimuksen muutokset saattavat olla hyvinkin suuria. Tiedonanto esittää lukuisia sinällään kannatettavia toimia, mutta kansallisesti olisi hyvä olla vielä laveampi näkymä siitä, miten tämä alue muuttuu ja miten Suomen tulee muutoksiin reagoida. Koulutuksen aikajänteet ovat pitkiä.

Helsingissä 3.10.2017

Pääjohtaja

Heikki Mannila